

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

ОРТА ДЕРЖАВА ЖӘНЕ РӨЛДІК ТҰЖЫРЫМДАМАЛАР: ОҢТҮСТІК КОРЕЯ ЖАҒДАЙЫ

Оразғалиева Саида Аманкелдықызы

qnbinnie@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,

Халықаралық қатынастар факультетінің магистранты, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші - Б.Ж. Абжаппарова

Оңтүстік Кореяның аймақтық және жаһандық істердегі мәртебесінің артуы соңғы жылдары көп назар аударып отыр. Бірақ академиялық және саяси пікірталастарда Оңтүстік Корея әдетте өзінің геосаяси жағдайына байланысты сыртқы саясатында шектеулі еркіндікке ие жай ғана орта держава ретінде қарастырылады. Алайда соңғы жылдары Корея дамып келе жатқан азиялық және халықаралық аренада маңызды ойыншы ретінде пайда болды. Оның экономикасы әлемдегі ең озық экономикалардың бірі болып табылады және оның ықпалы сауда, инвестиция, көмек, туризм және мәдени корей толқыны сияқты салаларға қатысты әртүрлі аспектілерде өсті. Орта держава ретінде оның сыртқы саяси көзқарасын түсіну - елдің дипломатиялық ұстанымы мен ұмтылыстарын түсіну үшін өте маңызды. Бұл мақалада Кореяның сыртқы саясатының әртүрлі аспектілері, соның ішінде оның экономикалық өсуі, жұмсақ күш стратегиялары, бітімгершілік күштері және Кореяның дипломатиясында «орта күш» тұжырымдамасының қолданылуын көрсету үшін талданады.

«Орта держава» ұғымы XVI ғасырдың аяғында, итальяндық қайта өрлеу дәуірінің философы Джованни Ботеро әлемді үш мемлекет түріне бөлген кезде пайда болды - грандиссим (империялар) мезано (орта державалар) және пиччиоли (шағын державалар). Үлкен держава немесе кіші держава сияқты «орта держава» термині оның мәртебесіне сілтеме жасай отырып, мемлекеттің саяси сахнадағы рөлі қандай екенін анықтайды. Атап айтқанда, бұл термин ұлттық биліктің халықаралық иерархиясындағы мемлекеттің салыстырмалы рейтингі туралы консенсустың не екенін айтады.

Халықаралық тәртіпте үлкен рөл атқаратын Батыс емес мемлекеттердің пайда болуын ескере отырып, орта күш ұғымы осы мемлекеттердің мінез-құлқын түсіндіру үшін кеңінен қолданылады. Алайда, дамушы державалардың сыртқы саясатын түсіндіруде орта күш ұғымын қолдану екіталай. Шын мәнінде, орта держава ретінде анықталуы мүмкін көптеген елдер орта державалар туралы негізгі әдебиеттерде теорияланған сыртқы саяси мінез-құлықты қатаң ұстанбайды. Себебі әдебиет өзінің теорияларының қайнар көзі ретінде дәстүрлі батыс орта державаларына көп сүйенеді. Демек, тұжырымдаманы жандандыру үшін орта державаға басқа теориялық тұрғыдан қарау керек, осылайша ол орта державалардың сыртқы саясатының құрылымын жақсы түсіндіре алады.

Бұл мақалада рөл теориясының тәсілі аймақтық және жаһандық деңгейде орта держава мемлекеттерінің рөлдік артықшылықтарын зерттеу арқылы орта державалар туралы әдебиеттерді одан әрі кеңейте алады деп болжануда. Ол үшін орта билік мемлекеттер рөлдік тұжырымдамаларды қабылдау арқылы қол жеткізуге тырысатын халықаралық мәртебе тұжырымдамасы ретінде қарастырылады. Ол «орта билік мәртебесі» мен «орта билік рөлдері» арасындағы тұжырымдамалық айырмашылықты қалпына келтіреді. Тұжырымдаманы осылайша пайдалану кейбір мемлекеттердің не себепті орта держава мәртебесіне ұмтылатынын, басқалардың орнына белгілі бір рөлдерді орындайтынын түсінуге мүмкіндік береді. «Рөлдік тұжырымдама» ұғымы орта державалардың мінез-құлқын аналитикалық тұрғыдан байланыстыра алады. Осыған байланысты рөлдік тұжырымдамаларды құру мемлекеттердің орта держава мәртебесіне ұмтылуындағы сыртқы саясатын түсіндіре алады. Орта билік туралы әдебиеттердің көпшілігінде рөл теориясының негізгі терминдері, атап айтқанда рөл мен мәртебені қолдануға

бейімділік байқалады. Алайда, «орта күш» контекстінде осы екі ұғымның арасындағы байланысты нақты талқылауға салыстырмалы түрде аз әрекет жасалған. Бұл әрекетке үлес қосу үшін мақала орта державалардың мінез-құлқын жақсырақ түсінуге бағытталған. Сонымен қатар, мәртебені іздеумен байланысты мінез-құлықты және қалыптасып келе жатқан орта державалардың сыртқы саяси күн тәртібін байланыстыратын делдал рөлінің тұжырымдамасын қарастырады.

Эмпирикалық түрде Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесіне деген ұмтылысы материалдық мүмкіндіктеріне, сондай-ақ саясаткерлердің өздерінің жүйелік ұстанымдарын қалай көретіндігіне байланысты. Әдебиеттердің көпшілігінде Оңтүстік Кореяның орта держава ретінде қарастырылатындығы анықталды [1, 28]. Мақалада Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесіне деген ұмтылысы негізгі рөлдердің бірнеше тұжырымдамаларын жүзеге асыруға қалай енетіні талқыланады. Бұл ел көпжақты форумдар мен саммиттерді өздерінің орта держава дипломатиясының платформасы ретінде пайдалануының көбеюімен ғана емес, сондай-ақ олардың тиісті саясаткерлерінің өзін-өзі орта держава ретінде танытудың өсуімен салыстырмалы зерттеу тұрғысынан қызықты.

Оңтүстік Корея жағдайында оның орта держава мәртебесіне ұмтылысы аймақтық балансир және көпір салушы рөлінің арқасында қол жеткізді. Алайда, бұл рөлдер үнемі өзгеріп отырады. Оңтүстік Корея мен Индонезия елдерін салыстырып кетсек, ондағы әртүрлі тарихи рөлдер, эго және рөлдік күтулердің өзгеруі және рөлдік қақтығыстың пайда болуы Индонезия мен Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесін іздеуде өздерінің рөлдік тұжырымдамаларын қалай тұжырымдағанындағы айырмашылықтарды түсінуге болады. Сонымен қатар, екі ел де орта держава ретінде өзін-өзі анықтауға келгенде әртүрлі саясатты ұстанған. Оңтүстік Корея саясаткерлері орта держава мәртебесімен өзін-өзі анықтаудың күшті және кең тәжірибесіне ие. Индонезияда мәртебеге ұмтылу амбициясы жетіспейтін сияқты болса, ал Оңтүстік Корея орта держава мәртебесінен тыс амбицияны көрсетеді.

Оңтүстік Корея 1991 жылдан бері президент Ро Тэ У Кореяның халықаралық мәртебеге деген ұмтылысын білдіретін «орта держава» деген терминді қолданған кезден бастап өзінің жаһандық мәртебесіне ие болды [2, 192]. Тарихи тұрғыдан алғанда, Оңтүстік Корея өзінің аймақтық және жаһандық мәртебесіне сезімтал болды, өйткені оны XX ғасырдың жартысында оккупациялық қорланумен қатар, ол ғасырдың екінші жартысында ұлы державалардың бәсекелестігінің құрбаны болды [3, 595]. Бұл Оңтүстік Кореяның ұжымдық санасында халықаралық мәртебеге қол жеткізуге түрткі болды. Индонезиядан айырмашылығы, Оңтүстік Корея орта держава мәртебесінен тыс амбицияны көрсетеді. Мұны 1990 жылдардың ортасынан бастап орта держава мәртебесі бар Оңтүстік Кореяның өзін-өзі анықтауынан байқауға болады. 1996 жылы Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымына (ЭЫДҰ) кіруінің символы болған Оңтүстік Кореяны дамыған елге айналдырған оның керемет экономикалық дамуын ескере отырып, орта держава мәртебесі қазіргі Оңтүстік Кореяның сыртқы саяси топтары елді байланыстырғысы келетін негізгі тұжырымдамаға айналды.

Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесін халықаралық деңгейде көтеруге деген ұмтылысы Ким Дэ Чжунның (1998-2003) президенттігінде қарқын алды. Оның басшылығымен Оңтүстік Корея экономикасы елде болған азиялық экономикалық дағдарыстан сәтті қалпына келді. Экономикалық жетістігінің арқасында Ким аймақтық ойыншы ретінде маңызды рөл атқара отырып, Кореяның халықаралық мәртебесін көтеру мүмкіндігін көрді. Ол үшін 1998 жылы АСЕАН плюс үш кездесуі кезінде Шығыс Азияның көзқарасы тобын құруды ұсынды, бұл Шығыс Азиядағы ынтымақтастық процесін одан әрі институттандыруға ықпал етті [4, 61]. Ол сондай-ақ Оңтүстік Кореяның сыртқы саясаты Солтүстік Кореяға қатысты икемді стратегияны қолданатын «күн сәулесі» саясатын бастады. Ким Оңтүстік Кореяның сыртқы саясатында өзінің аймақтық ойыншы екенін көрсететін көптеген жұмыс жасады.

Но Му Хеннің президенттігі кезінде де (2003-2008) орта держава мәртебесіне ұмтылу Оңтүстік Кореяның сыртқы саясатының мақсаты болып қала берді. Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесін нығайта отырып, президент аймақтық деңгейде үлкен рөл атқаруға баса назар аударды. Оның Оңтүстік Кореяның аймақтық көшбасшылығы туралы көзқарасын Ким Дэ Чжун әкімшілігі ұсынған көзқарастың жалғасы ретінде қарастыруға болады. Алайда, Кимнің Оңтүстік Кореяның аймақтық рөлі туралы көзқарасы әлдеқайда кең болды. Оның ішінде Шығыс Азия регионализмі бастамасы болғанымен, ол Оңтүстік Кореяның Солтүстік-Шығыс Азия аймағындағы саяси және қауіпсіздік мәселелерінде аймақтық рөлін тарылтуды жөн көрді. Оның Оңтүстік Кореяның Солтүстік-Шығыс Азиядағы кең аймақтық фокус шеңберіндегі орта держава ретіндегі рөлі туралы көзқарасы, ең алдымен Қытайға, Солтүстік Кореяның ядролық бағдарламасына және Жапонияны ремилитаризациялауға қатысты байланысты болды. Но Му Хен Оңтүстік Кореяны Солтүстік-Шығыс Азиядағы аймақтық экономика мен саясаттың орталығына айналдыруға бағытталған аймақтық балансир ретінде Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесін көтеру арқылы өзінің аймақтық бағытын тұжырымдады [5, 599]. Аймақтағы орта держава мәртебесін көтеруге, сонымен бірге Солтүстік Кореяның ядролық проблемасына делдал болуға, АҚШ пен Қытай арасындағы стратегиялық сенімсіздікті бейбіт жолмен женуге, аймақтағы ұлы державалар бәсекелестігінің әсерін азайтуға деген әрекеттері Кореяның көпір рөлін атқаруға тырысқанын көрсетеді. Оңтүстік Корея ұзақ уақыт бойы АҚШ басқарған әлемдік тәртіпті сақтап келеді және АҚШ-тың Шығыс Азиядағы адал одақтастарының бірі болып табылады.

Ли Мен Бак 2009 жылдың қыркүйегінде БҰҰ Бас Ассамблеясында «біз өз мүдделерімізді басқалардың мүдделерімен үйлестіру және біздің әл-ауқатымыз да адамзаттың гүлденуіне ықпал ететінін қамтамасыз ету арқылы «жаһандық Корея» болуға ұмтыламыз» деп мәлімдеді [6]. Оның президенттігі кезінде Оңтүстік Корея G20 көшбасшыларының кездесуін (2010), сыртқы көмектің тиімділігін арттыру жөніндегі төртінші жоғары деңгейлі форумын (2011) және ядролық қауіпсіздік саммитін (2012) өткізді. Солтүстік Кореяның ядролық дағдарысы жағдайында Оңтүстік Кореяның дағдарысты шешуде үлкен аймақтық рөл атқаруына кедергі келтіретін аймақтық шектеулерді ескере отырып, Оңтүстік Корея таратпау бастамаларын қолдай отырып, жаһандық деңгейде үлкен рөл атқарды. Өзінің адалдығын көрсету үшін Оңтүстік Корея үкіметі 2012 жылы Ядролық қауіпсіздік саммитін ұйымдастырды. Мұның мақсаты Оңтүстік Кореяның өсіп келе жатқан жаһандық әсерін көрсету және сонымен бірге АҚШ-тың аймақтық бастамаларына қарсы емес екенін көрсету болды [7, 558].

Сонымен қатар, Ли Мен Бак кезінде Оңтүстік Корея бір ұрпақ ішінде үшінші әлем елінен бірінші әлем еліне керемет өзгеріс жасады. Осы трансформацияны көрсету үшін Ли әкімшілігі Оңтүстік Кореяның даму моделін алға тартатын дамудың жақтаушысы ретінде әрекет ете отырып, орта держава мәртебесіне ұмтылды. Дамуды жақтаушының рөлі Оңтүстік Кореяның тұрақты экономикалық өсу моделіне балама ретінде «жасыл экономика» идеясын ілгерілетудегі көшбасшылығында және оның даму ынтымақтастығындағы өсіп келе жатқан рөлінде көрінді. 2010 жылы Шығыс Азия климаттық форумы кезінде Ли жаһандық жасыл өсу институтының құрылғанын жариялады. Екі жылдан кейін Оңтүстік Корея жасыл климаттық қорды орналастыру туралы тендерді жеңіп алды. Жасыл экономика идеясын алға тарта отырып, Оңтүстік Корея жақында дамыған дамушы елдің тәжірибесін даму моделінің үлгісі ретінде пайдаланды [8, 470]. Жасыл өсу моделін қолдана отырып, Оңтүстік Корея климаттың өзгеруіне байланысты саланы жаңа өсу қозғалтқышы ретінде қарастыра отырып, климаттың өзгеруіне қатысты мәселені шешті. Іс жүзінде Оңтүстік Корея дамушы елдердегі шетелдік көмек арқылы жасыл экологиялық жобаларды қаржыландырды және жаңартылатын энергетика секторына инвестиция салуға міндеттеме алды.

Оның дамуды жақтаушы ретіндегі рөлі Оңтүстік Кореяның даму ынтымақтастығындағы табандылығының артуынан да көрінеді. Оңтүстік Корея өзінің табысты даму мемлекетінің

моделін жұмылдырды, ол Оңтүстік Кореяны реципиент донордан халықаралық даму ынтымақтастығының ірі донорына айналдырды. Ли Мен Бактың президенттігі кезінде Оңтүстік Кореяның даму көмегі оның орта держава мәртебесіне ұмтылудағы жаһандық даму рөлінің бөлігі ретінде пайдаланылды. Дәстүр бойынша Оңтүстік Кореяның даму көмегі негізінен Азия елдеріне бағытталған. Лидің басшылығымен ол Оңтүстік Кореяның Азиядан тыс әлемнің басқа бөліктерімен жаһандық өзара әрекеттесу құралына айналды.

Орта держава мәртебесіне жету үшін Оңтүстік Корея сонымен қатар дамушы және дамыған елдер қабылдауы мүмкін ұсыныстарды белсенді түрде алға тарта отырып, көптеген жаһандық мәселелерде көпір рөлін атқарды. Көпір рөлі Оңтүстік Кореяның дамушы экономика ретіндегі табысты тәжірибесінің арқасында дамыған елдер тобына енуінен де туындайды. Мысалы, даму саласындағы ынтымақтастыққа келетін болсақ, Оңтүстік Корея халықаралық даму бағдарламаларын бағалау парадигмасы ретінде «сыртқы көмектің тиімділігіне» қарсы «даму тиімділігі» ұғымын белсенді түрде алға жылжытуда [9, 42].

Оңтүстік Кореяның орта держава мәртебесін іздеудегі рөлдік артықшылықтарын талдау орта держава мәртебесін іздеуде қабылданған рөлдік тұжырымдамалар қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Осылайша, Корея Республикасының қазіргі сыртқы саясаты корей мамандарының да, олардың шетелдік әріптестерінің де назарын аударары деп айта аламыз. Кореяның халықаралық қатынастар жүйесіндегі мәртебесі мен рөлін өзгертуге деген ұмтылысы көптеген жұмыстарда атап өтіледі, олардың бірқатарында «орта держава» тұжырымдамасына ерекше назар аударылады. Бұл ретте «орта держава» ұғымының мағыналық толықтығы, елдердің осындай санатын бөлектеу критерийлері, қазіргі Корея Республикасының сыртқы саясатында осы тұжырымдаманы іске асырудың мотивтері туралы сұрақтар ашық күйінде қалып отыр. Оңтүстік Кореяның орта держава ретіндегі мәртебесі экономикалық, технологиялық, мәдени және геосаяси факторларды қамтитын көп өлшемді болып табылады. Оның жаһандық дипломатияға белсенді қатысуы, көпжақтылыққа деген адалдығы және әртүрлі салалардағы көшбасшылығы оның халықаралық қатынастарды қалыптастырудағы ықпалы мен рөлін көрсетеді. Орта держава ретінде Оңтүстік Корея аймақтық бейбітшілікке, өркендеуге және тұрақты дамуға үлес қоса отырып, күрделі жаһандық сын-қатерлерді жеңуді жалғастыруда.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Вершинина В.В., Державы среднего уровня в международных отношениях: анализ концептуальных подходов // Сравнительная политика, Т.11, №3, 2020, С.25–40.
2. Shin South Korea's Elusive Middlepowermanship: Regional or Global Player? *The Pacific Review*. 2016. P.187–209
3. Mo Jongryn South Korea's Middle Power Diplomacy: A Case of Growing Compatibility between Regional and Global Roles // *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis* 71 (4): 2016. P.587–607.
4. Родионов В.А., Бритова В.Р. Республика Корея как «средняя держава»: теория и практика // *Вестник БНЦ СО РАН. Исторические исследования и археология*, № 3, 2021, С. 53–62.
5. Cho, Seo-Hyun Park Domestic Legitimacy Politics and Varieties of Regionalism in East Asia // *Review of International Studies* 40 (3): 2014. P.583–606.
6. Myung-bak Lee Keynote Speech at the 64th Session of the General Assembly of the United Nations // *Permanent Mission of the Republic of Korea to the United Nations*. 9 December 2017.
7. Il Hyun Cho Dual Identity and Issue Localization: East Asia in Global Governance // *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations* №19 (4), 2013. P.545–565.
8. Lau Korea as Green Middle Power: Green Growth Strategic Action in the Field of Global Environmental Governance // *International Relations of the Asia-Pacific* №16 (3), 2016, P. 443–476.

9. S.Snyder US Rebalancing Strategy and South Korea's Middle Power Diplomacy // In Transforming Global Governance with Middle Power Diplomacy, 2016. P.35–60.

УДК 316.3

ЯПОНСКИЙ «NIKKEI 225» КАК ВАЖНЫЙ ФОНДОВЫЙ ИНДЕКС

Өмірбек Диас

dias_02@mail.ru

студент факультета международных отношений

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Научный руководитель - А.М. Азмуханова

Фондовый индекс – это ключевой инструмент, используемый для оценки и отслеживания производительности фондового рынка. Он представляет собой числовое выражение изменений в стоимости определенного набора акций или других финансовых инструментов, сгруппированных в соответствии с определенными критериями.

Основная цель фондовых индексов – предоставить инвесторам индикатор общего направления рынка и его производительности. Оно позволяет инвесторам понять динамику рынка, выявить тенденции и прогнозировать его будущее направление. Существует множество фондовых индексов, каждый из которых охватывает определенный сегмент рынка или отражает его в целом. Например, индекс S&P 500 включает 500 крупнейших компаний США, тогда как индекс FTSE 100 представляет 100 крупнейших компаний Великобритании. В конце названия фондовых индексов может стоять число, отображающее количество акционерных компаний, на основании которых рассчитывается индекс: CAC 40, Nikkei 225.

Ценные бумаги представляют собой финансовые инструменты, которые удостоверяют права и обязательства их владельцев по отношению к эмитенту. Они могут быть представлены в виде акций, облигаций, векселей, депозитарных расписок и других форм. Эти инструменты широко используются компаниями и государствами для привлечения капитала на различные нужды. Одной из основных функций ценных бумаг является обеспечение доступа к финансированию. Путем выпуска акций и облигаций компании могут привлекать капитал для финансирования своего развития, расширения бизнеса, инвестирования в новые проекты и т.д. Это способствует стимулированию экономического роста и развития[1].

Фондовые индексы, такие как S&P 500, Dow Jones Industrial Average, Nikkei 225 и другие, играют ключевую роль в финансовой жизни многих стран. Однако, их влияние не ограничивается лишь финансовыми рынками.

Индексы являются одним из ключевых индикаторов экономического здоровья страны. Высокие значения индексов обычно интерпретируются как признак экономического роста и уверенности инвесторов. Обратная сторона, падение индексов может свидетельствовать о возможном замедлении экономической активности или даже о рецессии. Поэтому, индексы служат важным инструментом для мониторинга экономического положения и принятия соответствующих решений[2].

Индексы определяют стоимость капитала компаний, входящих в их состав. При повышении индекса компании могут с легкостью привлекать капитал через выпуск акций, что способствует инвестициям в новые проекты, развитию бизнеса и росту занятости. Обратное, снижение индекса может затруднить доступ компаний к финансированию, что может ограничить их развитие и инвестиционные возможности.

Фондовые индексы также оказывают влияние на потребительское доверие и инвестиционную активность. Когда индексы находятся на высоких уровнях, потребители и